

Beneški Slovenci

Brnaški

1. Kje prebivajo Beneški Slovenci?

Ozemlje Beneških Slovencev je v severozahodnem kotu Videmske (Udine) pokrajine in se vleče ob stari avstrijski meji od goriških Brd pa do sivega Kanina. Približna meja tega jezikovnega predela proti furlanskemu življu so jugozahodni obronki čedadskega predgorja tja do Tarčenta—Humina (Gemona) in nato Tilment, Bela (Fella) ter razvodno gorovje med Rezijo in Rekolano. To ozemlje obsega približno 415 km².

2. Kdaj so se naselili v te kraje?

V sedmem stoletju po Kr. so bili že naseljeni na tem ozemlju. Langobardski zgodovinar Paulus Diaconus v svoji *Historia Langobardorum* natančno opisuje, kako so se že leta 610 Slovenci borili proti Langobardom blizu Pordenona za Tilmentom in v letih 665—670 pri Briščah, Karkošu (pri Čedadu), pri Lavrjani itd. Izid stoletnega boja z Langobardi je bil, da jih le-ti niso mogli pregnati s hribov, ki meje na furlansko ravan. Iz iste *Historie Langobardorum* je razvidno, da je slovenski živelj vzdržal skoraj nespremenjene etnične meje skozi 1300 let.

3. Slovenska naselja v Furlaniji

Slovenci so bili gosto naseljeni zlasti ob glavnih cestah tja do Tilmenta in tudi onkraj te reke. Iz leta 1475 se nam je ohranila vest, da je bila takrat slovenščina do

mači jezik nižjega ljudstva v Vidmu, in laški zgodovinar Nicoletti († 1596) piše, da so za oglejskih patriarhov več slovenski govorili po Furlaniji kakor furlanski, ker ta jezik (furlanski) je bil takrat še neomikan in zlo doneč (Rutar, Ben. Slovenija). A žal, od teh Slovencev so nam ostala le še številna čisto slovenska krajevna imena do današnjega dne.

4. Politične in socialne razmere

Beneški Slovenci so sami upravljali svojo deželico že od svojega prihoda v te kraje. Ko je Furlanija prišla pod oblast oglejskih patriarhov, so le-ti Slovencev ponovno potrdili pravico do samouprave in pravico soditi v civilnih, kriminalnih in najkriminalnejših stvareh, kar so uživali ab *immemorabili*. Iste pravice so jim bile potrjene pozneje ob nastopu vsakega novega beneškega doža, vedno z enakim besedilom. Zadnji patent s potrdilom samouprave itd. je izdal tudi beneški dož Ljudovik Manin dne 9. marca leta 1796.

V teh potrdilih se izrečno podčrtava, da nima nihče pravice vmešavati se v zadeve »della Schiavonia sopra Cividale, ker tvori državico zase. Obstoji brez števila dokumentov, kako so Beneški Slovenci branili svoje pravice in svojo neodvisnost proti Čedadu in Vidmu v Benetkah, in vedno z dobrim uspehom. Samouprava je bila na demokratični podlagi.

Medtem ko so Rezijanci in Slovenci tarčentskega okraja imeli svoje ustanove ali so bili odvisni od raznih grofov in samostanov, so bili nadiški Slovenci razdeljeni na 36 sosednij ali kamunov. Vsaka sosednja je bila sestavljena iz hišnih gospodarjev, kateri so volili svojega župana.

Sosednje so bile združene v dve skupini: Landarska banka in Mjerska (Podutanska) banka. Obe banki so tvorili župani podrejenih sosednij, ki so volili svojega velikega župana. Redno enkrat na leto sta se obe banki (vsi župani) zbirali na parlament pri cerkvi sv. Kvirina

Čedad
Hudičev most čez Nadižo

pod št. Petrom za ureditev zadev vse Beneške Slovenije. Prizivi so bili od banke do banke.

S padcem beneške republike so bile poeptane vse pravice Beneških Slovencev — Francozi niso hoteli potrditi starih pravic in so prepovedali sosednje. Zadnji parlament (Velika sosednja) pri sv. Kvirinu je bil leta 1810. Z odlokom 4. aprila 1816 je Avstrija izbrisala vsako sled sosednj in razdelila vse ozemlje omenjenih bank v 8 občin. Tako so po 1200 letih Beneški Slovenci zgubili svojo neodvisnost.

Beneški Slovenci so bili vedno politično ločeni od drugih Slovencev in niso silili k združitvi, da bi ne zgubili svojih pravic. Svoj srd proti Avstriji so najbolj pokazali s plebiscitom leta 1866, ko so glasovali za Italijo, ki jim je obljubljala povrnitev starih pravic.

5. Gospodarske in kulturne razmere

Beneški Slovenci so vsi, brez izjeme, mali posestniki, med njimi ni niti enega veleposestnika pa tudi kolona ne. Beneški Slovenec hoče biti gospodar! Ker je deželica preobljudena, je močno razširjeno začasno izseljevanje. Ideal Beneškega Slovenca je zaslužiti denar na Nemškem, v Franciji, v Ameriki in potem kupiti kmetijo na Laškem. Na tisoče se jih je na ta način porazgubilo v Furlaniji!

V preditalijanski dobi med Beneškimi Slovenci ni bilo ljudskih šol. Premožnejši kmetje so pošiljali bolj nadarjene otroke v šolo v Čedad ali v videmsko semenišče, kjer pa je bil vedno tudi kak profesor Slovenec — zato so duhovniki bili v vseh časih zavedni Slovenci. Italija je v Šempetru ustanovila tudi učiteljske za vzgojitev učitelje.

Beneški Slovenci so sprejeli Kristusovo vero kmalu po prihodu v te kraje in so ostali globoko verni kristjani do predfašistične dobe. V vseh časih, do 17. stoletja, nahajamo v listinah imena duhovnikov iz Dalmacije, Istre, iz Koroške in iz Kranjske, ki so pastirovali med Beneškimi Slovenci.

Po ustanovitvi semenišč pa jim ni več manjkalo domačih duhovnikov. Iz tega, da se v župnem arhivu v Šempetru nahajajo misali, brevirji, rituali v staroslovenskem jezi-

Slovensko ognjišče v Benečiji

ku (latinskega obreda) do 17. stoletja, sklepamo, da se je tudi služba božja morala opravljati tu pa tam v slovenskem jeziku. V tarčentskem okraju so razen v Platiščih in Prosnidu že 100 let le furlanski duhovniki. V čedadskem okraju pa je do leta 1933 služil vedno le slovenski duhovnik v slovenski vasi.

Sami sebe imenujejo Slovenje: Primorce imenujejo Unejce, druge Slovence pa Kranjce, Korošce itd.

Število Beneških Slovencev je težko doognati: manjkajo podatki. Po italijanskem ljudskem štetju leta 1921, pri katerem so upoštevali tudi občevalni jezik, jih je bilo 53.952 med 47.451 prebivalci Beneške Slovenije.

Pri teh številkah niso všteti začasni emigranti, vojaki, šolarji, delavci v Čedadu, v Vidmu, služkinje, razkropljene po vsej Italiji, katerih je mnogo, ampak le oni, ki so bili na dan štetja doma. Tako je n. pr. v Čedadu in okolici gotovo čez 800 Slovencev, v Tarčentu tudi nekoliko, pa jim sploh niso razdelili formularjev.

Upoštevač vse te razloge in na podlagi zasebnih statistik, je prav gotovo, da je v Videmski pokrajini 40 do 45.000 Slovencev, ki živijo kompaktno.